

Tervszerű likvidálások a Délvidéken 1944–45-ben

Forró Lajos – Molnár Tibor:

Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében.

(A titói Jugoszlávia levéltári forrásai, 3. köt.)

Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára

– Zentai Történelmi Levéltár, Szeged – Zenta, 2013. 267 p.

Forró Lajos és Molnár Tibor *Tragikus emberi sorsok 1944-ből a partizániratok tükrében* című könyve olyan témakör jobb – forráscentrikusabb – megismeréséhez és tudományos földolgozásához járul hozzá nem kis mértékben, amely tabunak számított a történeti kutatóknak és az érdeklődő közvéleménynek egyaránt mind a titói és poszttitói Jugoszláviában, mind az államszocializmus korának Magyarországon.

A Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára és a Zentai Történelmi Levéltár gondozásában megjelent kiadvány példás összeszedettséggel, a történet-tudomány szakmai követelményeinek a lehető legteljesebb mértékben megfelelő módszertannal került összeállításra, s kiadása beleillik azon törekvéssorozat körébe, amelyet a Zakar Péter főiskolai tanár vezetésével működő szegedi székhelyű Délvidék Kutatóközpont képvisel: a Délvidék modern kori történetének – amelynek megkerülhetetlen és mind a mai napig aktuális részét képezik a tragikus 1944–45. évi események – indulatoktól és előítéletektől mentes alapos vizsgálata.

A kötet négy egységre tagolódik. Az első részben Molnár Tibornak, illetve Forró Lajosnak a téma délvidéki levéltárakban föllelhető forrásanyagát ismertető tanulmánya kapott helyet: az előbbi szerző a Zentai Történelmi Levéltár, míg az utóbbi a Vajdasági Levéltár (Újvidék) vonatkozó fondjainak áttekintését adja. Forró Lajos írásában kiemeli az újvidéki archívum 183-as fondjának – a Megszállók

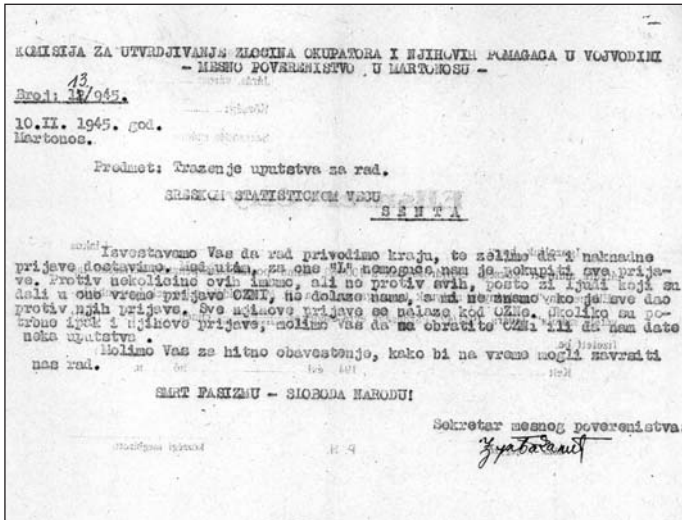
és Támogatóik Büntetteit Kivizsgáló Vajdasági Bizottság irategyüttesének – különleges forrásértékét és mindeddig alig kutatott voltát.

A könyv második egysége azon tragikus emberi sorsoknak és életutaknak a bemutatása, amelyeknek a magyarellen partizánakciók vetettek véget 1944–45-ben. Apró István, Bagi Antal, Bakota Antal, Bakota Ferenc, Bárány Ferenc, Csikós Ferencné született Fehér Piroska, Filiszter Kelemen, Forró Lajos, Holló Ferenc, Medgyesi István, Ózsvár Péter, Szabó Dénes, Vajda Miklós, Virág István, Vitéz Ferenc és Werner Mihály életrajzának rövid ismertetése, s tragédiájának részletes elemzése – „kemény” (levéltári dokumentumok) és „puha” (szemtanúk és hozzátartozók visszaemlékezései) források segítségével hívásával – érzékletes adalékokat szolgáltat a magyarsággal szembeni 1944–45. évi alapvetően etnikai alapú jugoszláv agresszió tanulmányozásához.

A harmadik részben Forró Lajos a levéltári iratok alapján azonosítható, likvidált – a korabeli dokumentumok szóhasználatával – „háborús bűnösök és népellenesek” listáját adja. A könyvnek ezen egységéből kiderül, hogy a Forró által végzett legújabb empirikus kutatások szerint Martonoson harminchárom, Magyarakanizsán hetvenkettő, Adorjánon ötvenhét, Horgoson pedig hetvenöt ember esett – dokumentáltan – áldozatul a magyarirtásnak. Így – az eddigi szakirodalom által számontartott személyeken kívül – újabb harminckilenc névvel bővült az áldozatok listája.

A kötet negyedik egysége negyvenhét dokumentumot tartalmaz. A szövegek a forráskiadás szabályainak megtartásával kerültek közlésre: a szükséges magyarázó jegyzetekkel kiegészítve, a pontos filológiai adatok (jelzet és iratleírás) megadásával, magyar fordításban. A könyvet a fölhasznált és az ajánlott szakirodalom felsorolása, valamint – az ilyen jellegű kiadványoknál elkerülhetetlenül szükséges – névmutató zárja, s az áldozatok egy része arcképének közreadása, valamint néhány dokumentum faksimile közlése teszi szemléletessé.

Molnár Tibornak a következőkben idézett sorai nemcsak az egész könyv szellemiségét érzékeltetik, de alátámasztják a címben szereplő „tragikus emberi sorsok” kifejezés indokoltságát is. „A II. világháború vidékünkön is – noha nagy intenzitású, közvetlen harci cselekmények nem folytak – óriási emberveszteséget okozott, különösen a polgári lakosság körében. A II. világháború totális jellegénél fogva a civilek és a katonák sorsa összefonódott, és elmosódott – különösen a légi háború következtében – a front és a hátszág közötti határ. Ma már az is bizonyított tény, hogy a polgári lakosság nagyarányú pusztulása etnikai, vallási, ideológiai és politikai célokból elkövetett megtorlásokra, népiirtásokra vezethető vissza. Jellemző, hogy a katonák is inkább a hadifogságban, nem pedig a harctereken vesztette életét. A katonai és a polgári veszteségek aránya az I. világháborúban 75:1 volt, míg a II. világháború során ez az arány 0,8:1-re módosult, vagyis több polgári személy vesztette életét, mint katona!” (31–32.)

Sokatmondó irat, melyben a martonosi háborús bűnököt vizsgáló bizottság elismeri, hogy nincs minden likvidáltra feljelentés.

(Forrás: Vajdasági Levéltár)

Hogy a történelemtudomány kútfői közé nem pusztán a dokumentumok tartoznak, hanem a – személyes hangvételű, s így természetüknél fogva nem objektív – visszaemlékezések (amelyeket a kötet szerzői forrásként – persze megfelelő kritikával – kezelnek) is, álljon itt példaként az 1944. november 21-én „likvidált” martonosi születésű Ózsvár Péter (1910–1944.) fiának visszaemlékezése, aki apja meggyilkolásának idején mindössze hétéves volt. „*Idézés jött a községházáról, hogy jelentkeznie kell Martonoson. Befogta két csikólovunkat, engem is fölültemett maga mellé a kocsira, s be a faluba. Hétéves voltam. A községháza előtt megálltunk, apám bement; maradjak a csikókkal meg a kocsival, jön ő mindjárt. Sose láttam többet.*” (103.)

Forró Lajos (a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának tanársegédje) és Molnár Tibor (a Zentai Történelmi Levéltár igazgatóhelyettese) könyve – szemléletmódja és forrásközpontúsága miatt – fontos adalékokkal szolgál a délvidéki magyarság 1944–45. évi tragédiájának jobb és pontosabb megismeréséhez. Összeállítás és megjelentetése határozott program arra a folyamatra, amelynek során – a kötet előszavát jegyző Glatz Ferenc akadémikus szavaival – „*lehet a mi Kárpát-medencei múltunkat bevallani, bemutatni, halottainkat tisztességgel elbúcsúztatni, majd a megbékélés kegyelmi állapotát megérni.*” (11.)

Miklós Péter